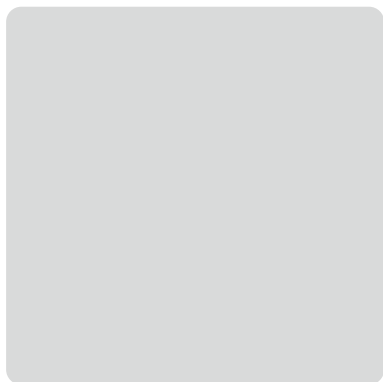

ONDER DE KASSEIEN,
HET STRAND

Johan Harstad

**ONDER DE KASSEIEN,
HET STRAND**

Uit het Noors vertaald door
Edith Koenders en Paula Stevens

Wereldbibliotheek

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door een subsidie van NORLA

Oorspronkelijke titel *Under brosteinen, stranden!*

© 2024 Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo

© 2027 Nederlandse vertaling Edith Koenders en Paula Stevens / Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Omslagontwerp Johan Harstad

Omslagbewerking bij Barbara

Foto auteur © John Erik Riley

NUR 302

ISBN 9789028454415

www.wereldbibliotheek.nl

Wereldbibliotheek maakt deel uit van Park Uitgevers

*If you could do it all again
Big deal, so what?
Please let me know
When you've had enough*

‘Dawn Chorus’ – Thom Yorke

‘Atomen zijn voor mensen die het grote geheel niet zien.’ Ik weet niet wie dit zegt.

Dit is geen stad. Dit is de illusie van een stad. Toch rijden we erdoorheen, langzaam, in een drukke avondspits in juni. Ik zit op een harde plastic stoel op de open bovenverdieping van een gelige dubbeldekker, hutjemutje met de andere deelnemers aan IAEA’s 2018-congres over *Nieuwe Europese ideeën betreffende het beheer van kernbrandstof en ander radioactief afval*, een vierdaags evenement, gehouden in een kleurloze zaal op de eerste verdieping van het Hilton-hotel in de Grzybowska-sstraat, een congres waar ik tot verbazing van de meeste buitenstaanders al naar uitgekeken heb sinds de uitnodiging op de mat viel toen de sneeuw nog hoog rond ons huis in Pori lag en zowel ik als Ebba ervan overtuigd was dat de Finse winter zich ditmaal niet gewonnen zou geven. *In Finland komt zelfs de natuur moeilijk los*, Ingmar, zegt ze vaak. Af en toe zwaaïen plaatselijke bewoners vanaf het trottoir naar ons en de bus, vrijwel uitsluitend jongeren en vooral meisjes, het gebaar is zowel vriendelijk als spottend bedoeld, denk ik, en ik heb genoeg tijd om daarover na te denken. Aangezien ik een kop groter ben dan de meeste andere congresdeelnemers fungeer ik als bliksemaf-leider voor het grootste deel van de twijfelachtige aandacht die we trekken. Op de stoelen om me heen zitten oudere collega’s te dommelen, met half opengezakte monden, en elke keer dat de bus van

richting verandert stoten ze rare geluiden uit. Een paar jongere collega's hebben zich naar links gedraaid om foto's te maken van wat ooit het Joodse getto was, maar de rest is vooral te druk in gesprek om oog te hebben voor de bezienswaardigheden waar we langsrijden of om te luisteren naar de gids die voor in de bus dapper en in mager Engels een standaardriedeltje opdreunt en informatie over de stad probeert over te brengen via een defect luidsprekersysteem dat sowieso te zacht staat en elke keer dat de bus optrekt en ons dieper Warschau in voert een paar seconden lang helemaal of gedeeltelijk wegvalt.

Met uitzondering van een paar individualisten en een paar emeritushoogleraren die zich verheven voelen boven dit soort ongein, zijn we allemaal uitgedost met de groene baseballpetjes die aan ons werden uitgedeeld toen we ons registreerden en waarop met grote witte letters LET'S TALK TRASH staat geschreven. Voeg daar de sightseeingbus bij die de organisatie heeft gehuurd, plus het feit dat 65 van de 72 passagiers mannen zijn, bijna allemaal van boven de veertig, dan is het niet zo gek dat we geen laaiend enthousiasme wekken bij de bevolking. Zelfs de gids laat haar blik liever rusten op de gebouwen die ze al honderden keren gezien moet hebben dan uit te kijken over een landschap van middelbare mannen met hoofddeksels die in het gunstigste geval een dubbelzinnige boodschap verkondigen.

Dit is niet nieuw voor ons. Zo gaat het altijd. We zijn allemaal gewend aan blikken die afdwalen en antwoorden als *wat interessant*, gevolgd door het volledig uitblijven van vervolgvragen wanneer we over ons werk vertellen. Mensen luisteren nog liever een uur lang naar een verzekeringsagent die hun een polis probeert aan te smeren. Niemand is geïnteresseerd in nadere informatie over de voor- en nadelen van de kbs3-methode en de mogelijke corrosieproblemen bij koperen capsules. En de woorden *radio-actief afval* alleen al lijken bij de meeste mensen een beeld op te roepen van mannen in oliepakken, loodschorten, lieslaarzen en

gasmaskers die zwijgend door een teerachtige substantie klossen, met enorme spades, en je krijgt vaak het gevoel dat andere gasten tijdens het diner iets verder weg gaan zitten, alsof wat wij doen besmettelijk is of hun sluimerende slechte geweten dreigt wakker te schudden vanwege het feit dat er in dit leven ook nog zoiets bestaat als consequenties. De meesten zien Tsjernobyl voor zich en daar zitten ze niet echt op te wachten. Meestal stellen we ons alleen maar voor met onze functie en de naam van onze firma, of met onze universitaire titel; we zijn geologen, fysici en ingenieurs in verschillende disciplines, of professoren bij faculteit X van universiteit Y, ook geen geweldige binnenkomer, maar dan lopen de mensen daarna in elk geval niet met een grote boog om ons heen.

En dat is de reden dat deze congressen belangrijk zijn. Dat is de reden dat deze uitnodigingen iets betekenen, de reden dat je je er al maanden van tevoren op verheugt en dat je het geen probleem vindt om met zijn allen door de stad te worden rondgereden met een reclamepetje van een of andere officiële sponsor op je hoofd: zodra het donker wordt in de zaal, we welkom worden geheten en de eerste spreker het podium betreedt om zijn voordracht te houden, zijn we vrienden onder elkaar. IAEA, Posiva Oy en SKB, er zijn mensen van STUK, KTH, DBE, URF, WNA, NEA-OECD, WATEC, NEA-RWMC, NRC, IRPA, KLDRA, GICNT en INMM, UNAEC, WANO, Eurad, COVRA, Minatom, IPFM, onze collega's van WIPP bij Carlsbad, New Mexico, ERAM en van de opslagplaats in Morsleben, Duitsland, ooit een zoutmijn waar concentratiekampgevangenen gedwongen werden de componenten van de V2-raketten te maken; mensen van Asse II, HADES, NWF, NWTRB en de gasten van het afgeblazen Yucca Mountain, met wie wij van de Onkalo-opslag bij Olkiluoto nauw hebben samengewerkt. Ik zou kunnen vertellen wat al deze acroniemen en afkortingen betekenen, hoe ze zich verhouden tot de volgende op de lijst en hoe ze op een bijna ontroerend symbiotische wijze met elkaar verbonden zijn, maar dat boeit je waarschijnlijk niet, en dat kan ik je niet

kwalijk nemen. Dat is oké. Ik ben slim genoeg om te weten dat wat wij doen niet erg fascinerend is voor buitenstaanders en dat onze ondoordringelijke lettercombinaties daar ook niet bepaald aan bijdragen. Maar besef dat we die gebruiken om tijd te besparen. We zijn er niet om jou iets aan te smeren, ons werk is niet afhankelijk van zichtbaarheid en populariteit, we proberen alleen te voorkomen dat grote delen van deze planeet straks onleefbaar worden en er uitsluitend nog planten zullen zijn, die veel beter kunnen improviseren en het soort nieuwe cellen kunnen aanmaken dat nodig is om te overleven. Wij zijn trots op wat we doen. We zijn hier allemaal broeders. En zusters.

Een andere reden dat we zulke beroerde gesprekspartners zijn in de wereld van de cocktailparty's is dat wat wij doen zo complex, doemdenkerig en deprimerend is dat we de avond meestal verpesten als we echt proberen uit te leggen wat ons doel is. En dat heeft niet alleen te maken met de enorme hoeveelheden hoog-radioactief materiaal die in grote delen van de wereld tijdelijk en op weinig geschikte manieren worden opgeslagen in afwachting van een permanentere oplossing, of met de gevolgen als er ook maar een van de vaten die vaak in situ en op zenuwslopend korte afstand van de bewoonde wereld worden bewaard gaat lekken, maar ook met de gedachte dat de eindopslag waar wij aan werken bedoeld is om het afval van onze welvaart ergens tussen de tien- en honderdduizenden jaren te kunnen opslaan, zodat we er verder niet meer naar om hoeven te kijken, veilig voor terroristen en naties die op zoek zijn naar wapenmateriaal, en stevig genoeg om wat je ook maar kunt bedenken aan weersomstandigheden, aardbevingen en natuurrampen, aan oorlog en aan hydrostatische druk van de ene na de andere ijstijd te kunnen weerstaan. Mensen vinden het moeilijk te bevatten dat niemand van ons hier eeuwig zal zijn. Dat het weer koud zal worden op de planeet, echt koud. Dat alles wat wij hebben opgebouwd en geschapen zal verdwijnen en vergeten zal worden door wat er ook maar na ons komt, maar dat

dat voor de atomen niet meer zal zijn dan een onbeduidende verandering, niet meer dan de overgang van het ene ogenblik naar het andere. De meeste mensen denken liever niet aan de dood wanneer ze het een beetje gezellig proberen te hebben.

Het punt is dat wij niet zo denken, dat wij dit allemaal niet als een bedreiging zien. Onze klokken zijn groter en bewegen langzamer. Het is een uitdaging, een deel van de opdracht die we hebben gekregen: een blijvende oplossing vinden, de eerste mensen worden die in staat zijn echt op lange termijn te denken. Wij bedenken iets waardoor we er verder niet meer aan hoeven te denken. In zekere zin zijn wij moderne derrickmannen, de cowboys aan de laatste *frontier*, die het land voorbereiden op een nieuwe tijd, maar het vee dat wij hoeden is onzichtbaar en legt zich nooit in groene weiden te ruste, en het water dat het drinkt is voor eeuwig verontreinigd. Toch zijn ook wij niet allemaal gelijk, broeders of niet, maar dat is voornamelijk een kwestie van verantwoordelijkheden en niet van status. De ruim zeventig mensen in de sightseeingbus, ongeveer de helft van het totale aantal congresdeelnemers, behoren uitsluitend tot de categorie die dagelijks rondloopt met helm en overalls, gehoorbeschermers en veiligheidsbrillen; wij zijn het voetvolk, wij zitten niet in besturen en schuiven zelden aan bij banketten, wij zijn niet verantwoordelijk voor de financiering van ons project en hoeven niet te rapporteren aan de regering. Wij brengen onze dagen door op de installaties en op universiteiten. We zitten in kantines met onze vieze laarzen onder tafel en onze voeten in wollen sokken op de stoel naast ons terwijl we tussen de diensten door koffiedrinken. Wij zitten in stille kamertjes op faculteiten, met verschoten posters van obscure en verloren acties achter ons en onze broodtrommeltjes voor ons; wij kijken naar de cijfers, rekenen alles na en maken onze ingewikkelde berekeningen terwijl directieleden in pak al het mogelijke doen om te zorgen dat we daarmee door kunnen blijven gaan, velen van hen hebben dezelfde opleiding als wij gevolgd en

weten dus wat er op het spel staat, maar ze hebben vaak ook een iets ander sociaal leven dan wij, wat het waarschijnlijk iets minder aantrekkelijk maakt om een dag in Warschau door te brengen met de petjesfamilie. Ze moeten naar vergaderingen en naar lunches waar ze handen moeten schudden, om vervolgens het vliegtuig naar Wenen te halen. We weten niet of ze de petjes die ze krijgen meenemen of dat ze er mompelend voor bedanken, half afgewend van de hand die ze hun aanreikt, alsof ze die niet hebben gezien omdat ze toevallig nét een telefoontje kregen en er gebeurt zo ontzettend veel, de hele tijd, er moet zoveel geregeld worden opdat de wereld niet ten onder gaat.

Zoals atomen in deeltjes worden gesplitst, zo vindt er ook een verdere fragmentering van de congresdeelnemers plaats zodra de zon onder is, nadat de sightseeing is afgelopen of de laatste spreker onder applaus het spreekgestoelte heeft verlaten en iedereen is teruggekeerd uit de verschillende workshops. Na de negentig minuten vrije tijd die iedereen gemiddeld tot zijn beschikking heeft, verdeeld over de tijd die nodig is om terug te lopen naar je hotelkamer, de congresmap, aantekeningen en visitekaartjes weg te leggen, op de bank of de stoel te ploffen (het beschikbare meubel is hier afhankelijk van de kamergrootte, die weer afhankelijk is van de positie of functie van de persoon in kwestie, de objectief beoordeelde status binnen zijn veld en de financiële kaders die zijn vastgelegd in de statuten van het bedrijf of de organisatie die voor de deelname aan het congres betaalt) en net lang genoeg je voeten op tafel te leggen dat het een hele uitdaging is om weer op te staan, te douchen, je weer aan te kleden en je, wat dat ook moge inhouden (sommigen pakken een biertje uit de minibar, anderen lezen de krant) voor te bereiden op de avondactiviteiten, ontmoeten de congresgangers elkaar op van tevoren afgesproken plekken in de lobby of voor het hotel, meestal in groepjes van acht of tien, soms meer, soms minder, en stappen in taxi's die hen naar de diverse restaurants in de stad brengen. Het is een beetje als een in-

gestudeerde dans, de manier waarop de groepen zich niet met elkaar bemoeien en zich maar nauwelijks van elkaar bewust lijken te zijn, met slechts hier en daar een kort knikje, niet genoeg om een gesprek op gang te brengen met eventueel als gevolg dat een of meerdere personen in de verleiding zouden kunnen komen om van dinergroep te wisselen, iets wat de reserveringen en de logistiek in de war zou kunnen schoppen en minigroepjes van twee of drie overblijvers tot gevolg zou kunnen hebben, wat op zich best gezellig kan zijn, maar ook heel gênant en zeker niet optimaal en daarom niet wenselijk, ook omdat dit een vakgebied is waar improvisaties niet hoog in aanzien staan.

Wat meestal gebeurt is dat de hoofddocenten en professoren zich in twee groepen opsplitsen, waarbij leeftijd een belangrijkere factor lijkt te zijn dan iemands titel: de jongeren, met een vaste aanstelling aan de universiteit en nog een hele carrière voor zich, hebben meestal een redelijk verantwoordelijkheidsgevoel en gaan vóór middernacht terug naar het hotel zodat ze zich goed kunnen concentreren wanneer de eerste spreker de volgende ochtend om half tien aantreedt en ze genoeg tijd hebben om voordat de dag begint hun eigen powerpointpresentatie nog een laatste keer door te nemen. De emeritushoogleraren (en gepensioneerde hoofddocenten) daarentegen, met een gemiddelde leeftijd van zevenenzeventig, hebben niets te verliezen en worden meestal stomdronken, en hebben assistentie nodig van de assistenten die sommigen van hen bij zich hebben om omhoog te komen uit diepe Chesterfield-meubels in donkerbruine etablissementen wanneer de nieuwe dag al een paar uur oud is. Ze geven sowieso geen van allen een lezing vóór de lunch maar doen dat het liefst aan het einde van de dag; dat is vaak de voorwaarde waaronder ze willen deelnemen, en je ziet ze meestal pas op de dag van vertrek in de ontbijtzaal, als de vermoeienissen van de afgelopen dagen hen uiteindelijk hebben ingehaald en de vorm hebben aangenomen van een toenemende angst dat ze hun vliegtuig zullen missen.

Waar de mensen van de IAEA, de vertegenwoordigers van regeringen en andere belangrijke personen, de directieleden van energiemaatschappijen plus de besturen van de diverse instellingen en internationale organisaties na het vallen van de duisternis belanden, is minder duidelijk, ik ga uit van een aanzienlijk aantal recepties en daaropvolgende diners in verschillende *chambres séparées*, in het soort restaurants dat hun naam niet in grote neon-letters boven de ingang hoeft te zetten.

Ebba's vader, Edvard Hella, heeft hier in feite niets te zoeken omdat hij zich hoofdzakelijk met kernfusie en niet met kernsplijting bezighield voordat hij op non-actief werd gesteld en hij de radonwaarden in Stavanger in de gaten mocht houden, maar hij wordt nog steeds voor deze congressen uitgenodigd vanwege zijn bijdrage destijds aan het Kubikel-project in Forus, en 's avonds gaat hij vaak mee met een klein groepje tamelijk vrijgevochten IAEA-mensen die zich niet thuis voelen in het wereldje van de canapés en cocktails. Ik geloof eigenlijk niet dat hij daar het liefst is, bij hen, maar hij probeert geen *haar in de soep* te zijn, zoals hij dat altijd noemt, hoewel het voor ons allebei duidelijk is dat hij eigenlijk bij mijn groep hoort, die vooral bestaat uit mijn collega's van Onkalo, een paar Zweden van de SKB en FSR en soms mensen die hij nog kent uit zijn tijd bij Barsebäck, plus een of andere overwerkte laatkomer van Novarka die we oppikken in de lobby omdat zijn vrienden zonder hem zijn vertrokken en omdat hij de zoon is van een van de oorspronkelijke *liquidators*, de puinruimers die in 1986 met een schop in zone M werkten op het dak van Reactor 3 en die 8000 becquerel over zich heen kregen, wat hem (de zoon) tot iemand maakt die het niet verdient in zijn eentje te moeten eten. Dat weet iedereen. Soms dring ik er bij Edvard op aan dat hij toch in elk geval samen met ons luncht tijdens de congressen, en dat gaat altijd zo: halverwege de maaltijd, wanneer hij er zodanig van overtuigd is dat hij welkom is aan tafel dat hij iets durft te vertellen over zijn eigen ervaringen,

wetende dat hij serieus zal worden genomen, dat ze naar hem luisteren, begint hij op een enorme bloem te lijken die zich voorzichtig opent naar het zonlicht, zich ontvouwt, gevoed door de grote gesprekken over het allerkleinste, door de mogelijkheid om de nieuwste geruchten op te pikken over de vorderingen van het ITER-project in Frankrijk en door zijn droom over een toekomst met fusiereactoren die dit hele congres, om nog maar te zwijgen van mijn baan, overbodig zullen maken. Dat laatste wenst hij me echt niet toe, benadrukt hij elke keer wanneer het gesprek op de discussie kernsplijting versus kernfusie komt, net zoals hij het erg belangrijk vindt dat iedereen aan tafel moet weten dat hij mij vooral als een goede collega ziet en daarna pas als schoonzoon, iemand die hij op een maandagavond kan bellen om een uur lang over het werk te praten, en dat als hij ook maar enige invloed op mijn carrière heeft gehad, die invloed hooguit marginaal en onbetekenend is geweest. Dat is uiteraard niet waar, we weten allebei dat ik dit congres of andere congressen nooit zou hebben bijgewoond als hij er niet was geweest, maar af en toe vraag ik me af of zijn behoefte aan iemand die hij kan bellen om over zijn werk te praten en met wie hij op een maandagavond een uur lang over hypothetische vragen kan discussiëren nog steeds zo groot is dat hij verdrongen heeft dat hij die gesprekspartner zelf heeft geschapen, als een vakmatige golem. Edvard Hella is de man die mij, op het moment dat hem zelf alles werd ontnomen, in de richting van de studies kernfysica en geologie duwde en mij er later, toen Ebba terug was uit Frankrijk, van overtuigde dat onze toekomst in Finland lag en die ons op pad stuurde in zijn oude Volvo 240-stationcar, een tocht die ik me nog steeds herinner als de mooiste autorit ooit, in een vroege herfstzon en met nul uitzicht door de achterrauit, over de Suleskard-pas, door Åmot, langs Seljord en Kongsberg, dwars door Oslo, waar we in een pension met veel te kleine bedden overnachtten, en de volgende dag weer verder, naar het oosten, naar Zweden, door plaatsjes waar we nog

nooit van hadden gehoord en die nauwelijks op de kaart te vinden waren, we verdwaalden en belandden in een dorp dat Mörkret, Duisternis, heette, maar vonden toch de juiste weg weer en reden de hele nacht door, naar Sundsvall en vandaar naar het noorden, naar Umeå, waar het ochtend werd en wij op droge stokbroodjes kauwden die alleen in naam stokbroodjes waren terwijl we wachtten op de veerpont naar Vaasa, en toen reden we weer langs de kust, nu in Finland, naar het zuiden, langs Kristinestad tot aan Pori, dit alles omdat hij aan de weinige maar stevige touwtjes had getrokken die hij nog had en de mensen van Teollisuuden Voima ervan had overtuigd dat ze mij een goede baan moesten aanbieden bij de kerncentrale Olkiluoto, wat me later naar Posiva Oy bracht, een paar honderd meter verderop, waar ik betrokken werd bij de bouw van de Onkalo-eindopslag voor radioactieve kernbrandstof, die over een paar jaar volledig operatief zal zijn. Hij had daar ongetwijfeld elke baan zelf kunnen krijgen. Hij zou meer dan gekwalificeerd zijn geweest. Waarschijnlijk hebben ze ook eerst geprobeerd hem daarvan te overtuigen toen hij de eerste keer contact met hen opnam, maar hij koos ervoor om in Stavanger te blijven en de radonwaarden die hij haatte te blijven bestuderen, zodat Ebba en ik de mogelijkheid kregen om onderdeel te worden van wat hij als het belangrijkste project van de mensheid zag, en dat ook nog eens op een plek die hij omschreef als *een wonderschone plaats*. Maar dat is slechts de halve waarheid. Ik denk dat hij wat ze hem ook maar aanboden afsloeg omdat hij bang was dat ze hem dat ook weer zouden kunnen afnemen, dat hij op een dag Onkalo de rug zou moeten toekeren zoals hij in 1996 ook noodgedwongen afscheid had moeten nemen van het Kubikel-gebouw, en dat de politici hem als verantwoordelijke zouden aanwijzen voor al het geld dat was uitgegeven op de dag dat ze niet meer zoveel stemmen konden binnenharken met de opslag van gebruikte kernbrandstof gedurende de komende duizenden jaren. Ik denk dat hij ons daarom één keer per week belt,

altijd op dezelfde dag, altijd op hetzelfde tijdstip, hij wil niet alleen horen hoe het met zijn dochter gaat en met zijn kleinkinderen over hun dagelijkse dingetjes praten, hij luistert naar het geluid van iets wat naar hij weet vroeg of laat verwoestingen zal aanrichten als het niet op tijd afgebouwd, verzegeld en verlaten wordt.

Voor de familie Hella was Finland geen onbekend terrein, net zomin als Pori. Terwijl wij allemaal op Mallorca goedkoop speelgoed kochten dat lang voordat we thuiskwamen al kapot was, of in Legoland in de rij stonden voor een ritje op een doorgezakte pony met slijtageplekken op zijn rug, had Ebba als kind met haar familie een aantal zomers doorgebracht op het lange zandstrand bij Yyteri, deels omdat haar vader als gastonderzoeker bij Olkiluoto werkte, de kerncentrale die bijna een kwart van de elektriciteitsproductie van het land verzorgde, en, nog belangrijker, omdat haar beide ouders fan waren van het jaarlijkse Pori-jazzfestival. Wij dachten bij Finland alleen maar aan vloeken en zuipen en Matti Nykänen. En aan mensen die elkaar halfdood mepten met berentakjes terwijl ze naakt in de sauna zaten en daarna een potje gingen huilen. Maar voor haar was het een klein paradijs geweest, en bovendien deden ze 's zomers niet aan schansspringen, zei ze. Ze hadden elk jaar bijna drie weken afwisselend in een tent overnacht of een zomerhuisje gehuurd op de camping bij het Yyteri-strand, aan de rand van de stad, ze had talloze teken opgelopen als ze met haar Finse jlivrienden door de bossen struinde en had in zee leren zwemmen in de hoop dat het ongedierte dat zich in haar had vastgebeten daardoor zou verzuipen. Ze had ook geleerd hoe je teken moest verwijderen toen ze begreep dat het zwemmen geen enkel effect had, en had daarna dus maar in de duinen gespeeld, hoewel dat eigenlijk verboden was omdat die toen net als nu beschermd gebied waren. Ze was vijf, zes, zeven jaar geweest en had een boek en haar eigen walkman bij zich terwijl haar ouders Miles Davis

zagen optreden, of Oscar Peterson, ze had de namen Jukka Perko, Herbert Katz, Esa Pethman geleerd en had ook een paar van hun concerten bijgewoond, dat was best oké geweest, maar de allerleukste avonden waren de keren dat haar ouders zonder haar vertrokken en zij werd achtergelaten onder de hoede van de vrouw in het naburige zomerhuisje, wat een hele avond betekende met dezelfde jongens en meisjes met wie ze haar dagen doorbracht, met dien verstande dat er nu niemand was die zich bemoeide met wat ze op tv zag of hoelang ze onder de douche stond, en ook niemand die lange tirades afstak over kankerverwekkende stoffen in zo'n beetje al het snoep dat er maar bestond, maar slechts een Finse moeder die *verdomme op haar eigen gezonde verstand vertrouwde* en er geen kwaad in zag om alle kinderen te voorzien van een eigen schaal Jauhis-salmiakksnoepjes en een roze tube Tuubipurkka, kauwgum die je in je mond spoot en waarop je kauwde tot je kaken pijn deden, en elke keer dat je per ongeluk wat doorslikte, zei ze alleen maar, luid en duidelijk, zodat je niet het gevoel zou krijgen dat je je daarvoor moest schamen: *er is nog nooit iemand doodgegaan aan kauwgom doorslikken. Het enige wat levens kost is dat die ellendige mannen zo nodig de hele tijd willen vechten.*

Laat ik dit zeggen: toen we de eerste dag van 2008 in Pori aankwamen was ik het liefst doorgereden. Er was niks wonder-schoons aan de stad te ontdekken en de hemel had de kleur van industrieel staal. Het overviel me, ik weet niet waarom, ik had gewoon het gevoel dat er iets niet klopte, dat het niet de bedoeling kon zijn dat ik hier bleef. Ik zou zelfs zover willen gaan te zeggen dat ik de plek haatte, de stad zag eruit als een stad die was gebouwd door iemand die geen stad wilde bouwen en er zelf ook niet wilde wonen, een stad tegen wil en dank, ontstaan uit noodzaak toen de rivier verder landinwaarts te smal werd doordat het land steeg. De stad stond me tegen met al zijn beige en lichtgroene tinten die op een nacht moesten zijn uitgekozen door blinde schilders die geld wilden besparen. Een onvoorstelbaar treurige stad, als een

vergeten Russische buitenpost. Ik maakte lange wandelingen terwijl Ebba ons huis inrichtte, en ik verdwaalde voortdurend, ook al was het een kleine stad, verdwaalde tot mijn grote frustratie in straten die allemaal op elkaar leken, ik had het gevoel alsof de straten om me heen tijdens het lopen werden gedupliceerd of gegenereerd, als in een computerspel, en elke ochtend reed ik de vijftig kilometer naar de Olkiluoto-kerncentrale terwijl ik in mezelf *hier kunnen we niet blijven wonen* bleef herhalen. Ik voelde me belazerd, bedonderd, het was fijn om de stad achter me te kunnen laten, er weg te zijn en te doen alsof ze niet bestond, of om uitgebreide plannen te maken hoe we hier weg konden komen en terug konden gaan zonder dat er carrières of dromen verwoest werden; als ik weer terugreed probeerde ik me soms alleen maar op het asfalt voor me te concentreren en consequent niet naar de omgeving te kijken en te negeren dat de stad weer dichterbij kwam; pas wanneer ik de wijk Koivistonluoto naderde en de Päivärannantie insloeg, waar ik ons huis kon zien, deed ik mijn ogen helemaal open. Ik parkeerde de auto en liep de hal binnen, hoorde haar stem, zag haar tegen de deurpost geleund staan en rook dezelfde geuren waar ik al van hield sinds ik in de jaren negentig voor het eerst mijn voet in het kleine huis bij Breidablikk in Stavanger zette en ik had kennisgemaakt met haar moeder; ik zag wat ze die dag allemaal gedaan had, de meubels die ze een plek had gegeven, de wanden die ze had geverfd, in heel andere tinten dan waar de stad om ons heen de voorkeur aan leek te geven, en zodra de zon onderging en het donker werd, zodat ik niet meer uit het raam kon kijken en er niet over hoefde na te denken waar we waren, waren alleen zij en ik er nog en was alles in orde.

Voor Ebba was het volkomen anders, zij had al een band met de stad. Dus bleven we, en gaandeweg vond ook ik mijn draai. Ik leerde van de stad te houden omdat zij ervan hield. Eerst van ons huis, daarna van de tuin, toen we die eenmaal op orde hadden en het een plek werd waar we graag waren, vervolgens van de sauna

in het schuurtje waar ik eerst tegen geprotesteerd had omdat ik het wel heel erg stereotiep Fins vond, maar waar ik later geen genoeg van kon krijgen en die ik nu twee, drie keer per week opstook om erin te gaan zitten, zwigend en tevreden, als een karikatuur van de verkrampte Finse man. Onze tweede zomer hier knipte ik de heg zo ver bij dat ik de burens kon zien en toen moest ik ook wel met hen praten. Vanaf dat moment kregen de dingen zin, ik schiep herkenningspunten en de straten veranderden, de vale kleuren en de karakterloze betonnen gebouwen stoorden me niet meer, ze werden vervangen door straatnamen waarvan ik de achtergrond kende en die ik verbond met nieuwe vriendschappen, met oude houten huizen en gebouwen in neorenaissancestijl die me eerder niet waren opgevallen, en met de gedachte dat Pori's kracht juist lag in het feit dat de stad zich niet beter behoefde voor te doen dan ze was, hier waren mensen belangrijker dan façades en dat was goed genoeg voor mij. Dus als de toeristen 's zomers komen, lopen we met fier opgeheven hoofd rond, trots dat we inwoners van deze stad zijn, en in de herfst is er niets mooiers dan de manier waarop de verlichting van de bioscoop op het gevallen loof in de Östra Esplanaden valt die tot aan de Valtakatu en het park voor het stadhuis loopt, de hele laan lijkt in lichterlaaie te staan; en in de winter het blauwige, wonderlijk warme, vertrouwde licht in de schemering, voor het gele houten huis waar ik de kinderen altijd uit de crèche haalde, en ze terwijl we door de verse sneeuw naar de parkeerplaats liepen in opgewonden, bijna knetterend Fins en Noors praatten over de nutteloze maar fraaie fruitsels die ze hadden gemaakt, en af en toe blijf ik nog steeds even voor dat huis staan, alsof ik nog niet helemaal beseft dat de tijd niet stil heeft gestaan, dat ze hier niet meer naartoe gaan, dat er nu andere kinderen rondrentelen en dat mijn kinderen ergens op een schoolplein rondhangen, of door de straten fietsen, op weg naar of van vrienden, en dat ze over een paar jaar in het herfst-duister voor de bioscoop zullen staan, met hun handen in de